

۴. چیدمان صندلی‌ها متناسب با فضای کلاس تفکر انتقادی

نحوه‌ی قرار گرفتن صندلی‌ها در هر کلاس، ذهنیت متناسب با آن استقرار را در ذهن دانش‌آموزان ایجاد می‌کند. نحوه‌ی قرار گرفتن صندلی و میزها به‌صورت مستقیم و پشت‌سر هم، نوعی حالت انفعال ذهنی و اجتناب از هرگونه جنب‌وجوش فیزیکی و ذهنی را به دانش‌آموز تحمیل می‌کند. بنابراین، معلمان باید با توجه کافی چیدمان متناسب با کلاس تفکر انتقادی را انجام دهند. در واقع، می‌توان متناسب با مساحت کلاس و نوع صندلی‌ها و میزها ترتیبی داد که دانش‌آموزان به راحتی توانایی برقراری ارتباط دیداری را داشته باشند. این به نوبه‌ی خود می‌تواند به شکل‌گیری فضایی گرم، صمیمانه و فعالانه در کلاس درس منجر شود.

کند. مواجهه و تعامل موجود در این فرایند منجر به کاهش تصورات خودمخوره‌انه‌ی شاگردان در برابر پدیده‌های مختلف هستی می‌شود. در واقع، معلم با اتخاذ چنین رویکردی کلاس را از یک مکان بی‌روح و کسل‌کننده به یک مکان لذت‌بخش تبدیل می‌کند.

۲. پس از ایجاد محیط نامتعادل

معلم باید از فکر کردن به جای دانش‌آموزان اکیداً بپرهیزد؛ چون این امر مغایر با ماهیت تفکر انتقادی می‌باشد. متأسفانه این امر در نظام آموزشی ما امری جا افتاده است و دانش‌آموزان به جای فکر کردن پیرامون مسئله منتظر پاسخ معلمان می‌مانند. در حالی که یک معلم متفکر باید علاوه بر پرهیز از ارائه‌ی هر نوع پاسخ صریح و مستقیم، دانش‌آموزان را به دادن پاسخ‌های متعدد برانگیزد. یکی از نتایج بسیار مهم این امر ایجاد و افزایش اعتمادبه‌نفس در دانش‌آموزان و ایجاد روحیه‌ی مشارکت جمعی در فعالیت‌های علمی جمعی می‌باشد. جالب این است که در نظام آموزشی ما بعضی معلمان سؤال و پاسخ‌ها را دقیقاً از کتاب مشخص می‌کنند. به عبارت شفاف‌تر، آگاهانه یا ناآگاهانه فرصت اندیشه‌ورزی را از دانش‌آموزان می‌ستانند و نتیجه، دانش‌آموزان تنها به حفظ و از بر کردن مطالب درسی می‌پردازند.

دانش‌آموزان در چنین کلاس‌هایی تنها برابر دانش‌هایی هستند که از ماهیت و کاربرد آن‌ها هیچ بهره‌ای نمی‌برند و دانش‌آموز خوب کسی است که بتواند مطالب بیشتری را بدون هیچ کم و کسری عین کتاب بازگو کند.

۳. استفاده از سکوت عمدی در کلاس

سکوت به‌جا و هدفمند عالی‌ترین ویژگی افراد متفکر تلقی می‌شود و در پرتو این سکوت خیلی از حقایق بر انسان مکشوف می‌گردد. معلم متفکر می‌تواند با تدارک فضای سکوت عمدی پس از ارائه‌ی سؤالات، تعقل و خردورزی دانش‌آموزان را برانگیزد.

در این میان، به نظر می‌رسد که بعضی از معلمان صبوری لازم برای ایجاد چنین فضایی را ندارند و تمامی همتشان این است که هرچه بیشتر و سریع‌تر مطالب مربوط را بیان کنند. ناگفته پیداست در چنین فضای کسل‌کننده‌ی نباید شکل‌گیری تفکر انتقادی را محتمل دانست.

- داشتن صفات ذهن فلسفی (جامعیت فکر، تعمق در تفکر و انعطاف‌پذیری فکر)

مراحل شکل‌گیری تفکر انتقادی

نگارنده در این قسمت به‌دنبال معرفی رویکردها و روش‌هایی است که معلم با اتخاذ آن‌ها فرایند تفکر انتقادی را محقق می‌کند. بدیهی است که ایجاد انگیزه و کنجکاوی مبنای هر نوع یادگیری است.

۱. یکی از راه‌های عملی مطلوب ارائه‌ی دیدگاه مخالف است

ارائه‌ی دیدگاه‌های مخالف درباره‌ی یک مسئله‌ی اختلافی مربوط به آن موضوع درسی است. یعنی مطلوب این است که معلم به جای ارائه و معرفی اصطلاحات فنی و مفاهیم اساسی و قوانین هر ماده‌ی درسی، پرسش‌هایی را برای دانش‌آموزان طرح کند که شگفت‌انگیز و رازگونه باشند. ناگفته پیداست این امر توجه دانش‌آموزان را به موضوع معطوف می‌کند. در واقع، نقطه‌ی شروع تفکر انتقادی همین ایجاد عمدی یک جو نامتعادل است تا شاگردان بتوانند فرایندهای فکری خود را تعویض و اصلاح کنند یا از نو بسازند اما نکته‌ی مهم در این خصوص این است که معلم بتواند بین چالش و حمایت توازن ایجاد کند؛ یعنی هم‌زمان هم تفکر قدیمی دانش‌آموزان را زیر سؤال ببرد و در عین حال از ایجاد شیوه‌های جدید حمایت

۵. اتخاذ سیستم ارزش‌یابی متفاوت

هر آموزشی بدون داشتن نظام ارزش‌یابی دقیق به مثابه انجام عملی بدون هدف است. قطعاً بازخورد و ارزش‌یابی جایی معنا پیدا می‌کند که معلم کلاس هدفمند را از قبل متصور شود و با انجام بازخورد به‌جا و صریح بتواند به شناسایی نقاط قوت و ضعف خود و شاگردان بپردازد و با استفاده از آن، اصلاحات لازم را برای بهبود روند آموزش کلاسی اتخاذ کند.

متأسفانه نبودن درک صحیح از حقیقت و هدف نظام ارزش‌یابی یکی از حلقه‌های مفقوده در نظام آموزشی ماست که هدف از انجام آن به‌عنوان شاخص و معیاری برای ارتقای دانش‌آموزان به پایه‌ی تحصیلی بالاتر می‌باشد.

بدیهی است که علاوه بر موارد مذکور در این مقاله عوامل متعدد دیگری می‌توانند شکل‌گیری تفکر انتقادی در نظام آموزشی را شتاب بخشند یا آن را با موانع اساسی مواجه کنند. اما به‌نظر نگارنده معلمان عاشق، متفکر و خلاق می‌توانند منشأ و محور شکل‌گیری فرهنگ تفکر انتقادی در هر جامعه باشند.

منابع

۱. خوانساری، محمد؛ منطق صوری، انتشارات آگاه، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۶۱.
۲. چت، مایرز؛ آموزش تفکر انتقادی، ترجمه‌ی خدایار ابیلی، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۴.
۳. شریعتمداری، علی؛ تفکر منطقی روش تعلیم و تربیت، انتشارات سمت، چاپ هفتم، تهران، ۱۳۸۵.